

«Електоральний маятник». Вибір між пропорційною та мажоритарною системами як детермінанта парламентського представництва

УДК 321.7:342.827.2 (477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-1.5>

Воробйов Віталій Анатолійович
аспірант кафедри політичних теорій
Національного університету
«Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23,
Одеса, Україна

У статті стверджується, що забезпечення демократичного парламентського представництва на пряму залежить від суспільного вибору між пропорційною та мажоритарною електоральними системами. Цей вибір визначено в якості детермінанти парламентського представництва в Україні.

Відзначено, що «електоральний маятник» парламентських виборів в Україні зупинився на гібридній, тобто змішаній моделі. За виключенням виборів 1994 року, які відбулись за мажоритарною системою та виборів 2006 й 2007 років, які пройшли за пропорційною системою, усі інші парламентські кампанії характеризувались змішаною моделлю. Це обумовило «гібридність» парламентського представництва, поєднуючи скоріше недоліки двох систем, аніж їх переваги. Модернізація парламентського представництва задля адекватної відповіді на виклики сучасності потребує впровадження іншої електоральної моделі. Йдеться про структурований на основі партійних ідеологій парламент з пропорційним регіональним представництвом.

Визначено, що до основних характеристик сучасного електорального процесу в Україні належать: «гібридність» виборчої системи (поєднання недоліків мажоритарної та пропорційної систем), медіатизація політики та медіа-скандали як один із визначальних чинників голосування громадян, персоніфікація політичних проектів та підвищення ролі партійних лідерів у електоральному процесі, деідеологізація виборчих змагань, централізація виборчих кампаній (у менеджерському та представницькому аспектах), недостатня увага до пропорційного представництва регіонів у партійних списках тощо.

Аргументовано, що наступні парламентські вибори мають відбутись, вперше в історії незалежної України, за пропорційною моделлю з відкритими партійними списками. Саме тоді є шанс забезпечити демократичне парламентське представництво задля вироблення у процесі парламентських дебатів навколо ідеологічних партійних засад та програмових положень політичний курс країни. Він має конструюватись навколо визначення та реалізації суспільного інтересу.

У цьому випадку можна буде говорити про справжню електоральну революцію у забезпеченні демократичного парламентського представництва в Україні.

Ключові слова: суспільний вибір, електоральна система, електоральний процес, пропорційна система, мажоритарна система, гібридна електоральна система, парламентське представництво, пропорційна модель з відкритими партійними списками.

Вступ. Залежність між інститутом виборів та системою парламентського представництва є очевидною в умовах демократії. Модернізація виборчої системи визнана однією із основних вимог поступу демократичного парламентського представництва та політичної конкуренції. Слід наголосити: «Вибори – основа демократичного суспільства, головна форма політичної участі населення. Зокрема, вибори забезпечують легальність і легітимність влади, конкуренцію в боротьбі за владу, ротацію національної і регіональної еліти, за результатами виборів формуються уряди суверенних держав, змінюються вектори зовнішньої і внутрішньої політики» [4].

Сутність модернізації виборчої системи, якої вкрай потребує українське суспільство – найповніше забезпечення парламентського представництва. Використовуючи альтернативи «модернізації» та «демодернізації» можна визначити пропорційну систему як таку, що відповідає завданню модернізації системи парламентського

представництва в Україні, а мажоритарну – в якості патерна демодернізації. За мажоритарною системою відбувались парламентські вибори у 1994 році, а за пропорційною – у 2006 та 2007 роках. Змішана модель застосовувалась у переважній більшості виборів до Верховної Ради – у 1998, 2002, 2012, 2014 та 2019 роках [2]. Тобто, електоральний маятник лише двічі сягав крайніх цятків пропорційної та мажоритарної моделі, застрягнувши посередині між ними, на змішаній, або «гібридній моделі». Відзначимо: «Теоретично змішана виборча система повинна поєднувати у собі переваги мажоритарної та пропорційної. У нас же, навпаки, аналізуючи чинні нововведення... складається враження, що вони органічно поєднали недоліки цих систем» [6].

На сучасному етапі наголосимо на неприпустимості змін виборчої системи у напрямку демодернізації, тобто посилення мажоритарної складової. Навпаки, модернізація українського суспільства потребує вдосконалення пропорційної електоральної моделі.

Внаслідок застосування мажоритарної або пропорційної моделі інтереси виборців представляють різні актори. Одним із найвиразніших прикладів є політичні партії (які представляють інтереси соціальних груп за пропорційної системи) vs. кандидати від округів (мажоритарна система). Відзначимо думку І.Савченка, А. Осаволюка й Д. Прокпчука, співавторів статті «До пошуків оптимальної виборчої системи...»: «Проблемою демократії і, зокрема, виборчого процесу є те, як у результатах виборів найповніше і найчіткіше відобразити суспільну преференцію, а отже, й агрегувати суспільне благо. На практиці виходить, що внаслідок різних систем виборів перемогти можуть зовсім різні актори. Чіткі правила гри забезпечують її легітимність та стабільність. Наявний перебіг виборчого процесу в Україні яскраво ілюструє те, як недосконалість правил «гри» (форми) впливає на її результат (зміст)» [6].

Свідченням актуальності визначення вибору між пропорційною та мажоритарною електоральними системами в якості детермінанти парламентського представництва в Україні є заява одного із лідерів політичної партії «Слуга народу» щодо відтермінування переходу до пропорційної системи [3]. Реакція опонентів, як експертна [5], так і політична не забарилась [7]. Дискусії з цього важливого питання продовжуються, а значить політична боротьба за вибір електоральної системи триває.

В умовах гібридної війни та кризи легітимності публічної влади набуває особливої актуальності набуває вибір електоральної моделі, яка здатна забезпечити парламентське представництво з метою визначення та реалізації суспільного блага.

Мета та завдання статті. Метою статті є визначення суспільного вибору між пропорційною та мажоритарною електоральними системами як детермінанти парламентського представництва в Україні. Поставлена мета обумовила наступні дослідницькі завдання: – з'ясувати роль виборчої системи у забезпеченні парламентського представництва; – визначити переваги та недоліки мажоритарної та пропорційної виборчих систем; – окреслити напрямки модернізації електоральної системи в Україні.

Методи дослідження. Конструювання узагальнених уявлень щодо електорального «маятника» в Україні та визначення вибору між пропорційною та мажоритарною виборчими системами в якості детермінанти політичного представництва на вітчизняному ґрунті забезпечено за допомогою використання комплексу дослідницьких методів, серед яких слід відзначити порівняльний та інституціональний методи. За допомогою першого здійснено порівняльний аналіз мажоритарної та пропорційної виборчої систем, окреслено основні напрямки модернізації виборчої системи Укра-

їни. Інституціональний метод дозволив визначити вибори як важливий політичний інститут, від якого залежить повноцінне парламентське представництво, а отже – напрямок розвитку суспільства й держави. Також застосування інституціонального методу, фокусуючи увагу на процесі інституціоналізації, відображає недоліки мажоритарної виборчої системи відносно інституціоналізації політичних партій, структурованості парламенту тощо.

Результати. Виборча система є важливою складовою політичного процесу й, вужче, електорального процесу. Погодимось із наступною позицією: «Виборча система перебуває у самому центрі демократичної політичної системи, оскільки її завдання полягає в тому, щоб перетворити волю суверенного народу у визначення його законних представників, які несуть відповідальність від його імені за нагляд за виконавчими і законодавчими актами. Особливості виборчої системи здатні спричинити за собою широкі наслідки – від розколу партії до розпаду країни» [1].

Серед основних характеристик сучасного електорального процесу слід відзначити наступні: 1) «гібридність» виборчої системи. Змішана виборча система поєднує недоліки пропорційної та мажоритарної моделей. Погодимось із фахівцями: «Теоретично змішана виборча система повинна поєднувати у собі переваги мажоритарної та пропорційної. У нас же, навпаки, аналізуючи чинні нововведення... складається враження, що вони органічно поєднали недоліки цих систем» [6]; 2) медіатизація політики, тобто конструювання виборчих кампаній у відповідності до вимог медіа-формату як у традиційних медіа, так і в інтернет-медіа, соціальних мережах тощо. Одним із визначальних чинників (та проблем!) електоральних кампаній стали медіа-скандали. Політичні дебати, які мали б раціоналізувати політичну взаємодію, навпаки, зникли з електорального процесу (за виключенням обов'язкових дебатів між фіналістами президентської кампанії перед другим туром). Погодимось, що до основних викликів, які заважають раціональними політичним дебатам відносяться «...медіатизація політики, олігархічна модель українських масмедіа, спотворення політичних дискусій під час медіа шоу та зведення політичної конкуренції до медіа-скандалів. Основна складність полягає у тому, що предметом раціональних політичних дебатів у масмедіа протягом усіх років незалежності так і не стало визначення сутності національного інтересу, а отже – і напрямків його реалізації та захисту у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції» [9]; 3) персоніфікація політичних проектів, підвищення ролі партійних лідерів у електоральному процесі. Персоніфікація створює умови для розвитку авторитарних тенденцій у партійному будівництві. Від цього один крок до повернення до авторитарних трендів в управлінні державою. Відзначимо: «За умов нерозвиненості

інституту парламентаризму спостерігається зростання авторитарних тенденцій у діяльності партій, коли рішення в партії ухвалюються вузьким колом осіб, що диктують свої умови народним обранцям, які суттєво втрачають свій зв'язок з виборцями» [6]; 4) деідеологізація виборчих змагань. Конкуренція між партіями та кандидатами за депутатські мандати відбувається не у площині ідеологій. Про це, зокрема, свідчить недостатня увага з боку партій, кандидатів та суспільства до передвиборчих програм та ідеологічного позиціонування. Саме тому слід наголосити на необхідності впровадження на сучасному етапі розвитку українського парламентаризму такої електоральної системи, яка б сприяла ідеологічному структуруванню парламенту; 5) централізація виборчих кампаній (у менеджерському та представницькому аспектах), недостатня увага до пропорційного представництва регіонів у партійних списках.

Серед переваг пропорційної електоральної системи слід відзначити: партійне представництво широких соціальних груп, зменшення ризиків підкупу виборців з боку окремих депутатів-мажоритарників, партійна структурація парламенту. Водночас, недоліки пропорційної системи закритих списків напряму пов'язуються із недостатнім рівнем парламентського представництва. Йдеться про посилення ролі партійних лідерів та партійного відбору, що підвищує ризик авторитарних тенденцій у партійному будівництві, у парламенті послаблюється зв'язок із регіонами – більшість депутатів у партійних списках не є представниками регіональних еліт. Також партійні лідери отримують можливість змінювати позицію фракції під час парламентської каденції. Наведемо ще одне зауваження: «Виборці лише фіксують попередній вибір партій. Вибори відбуваються, але не на виборчих дільницях. На виборах просто визначається – скільки місць у парламенті матиме кожна партія. Питання ж про те, хто буде посідати ці місця, не виноситься. Ця практика чимось нагадує «вибори» в Радянському Союзі, де основні обрання відбувалися через систему рад, а на всенародних виборах має місце лише процедура затвердження (легітимації) обранців» [6].

Недоліки пропорційної системи, яка застосовувалась під час парламентських кампаній в Україні у 2006 та 2007 роках можуть бути частково компенсовані мажоритарною складовою. Адже, саме мажоритарна система забезпечує регіональне представництво, за неї вибудовується зв'язок між депутатом та виборцями (мешканцями певного округу). Виборець, завдяки можливості голосування за визначеного кандидата, точно знає свого депутата, ідентифікує власного представника у парламенті.

Електоральний «маятник» в Україні, рухаючись між мажоритарною та пропорційною системами,

переконливо демонструє залежність політичного та економічного прогресу країни від обраної електоральної моделі. Як зазначається: «Пропорційний розподіл голосів на парламентських виборах приводить до справедливого представництва, а також забезпечує чітку і відносно стабільну структуру парламенту – у цьому полягають основні переваги пропорційної системи. До того ж пропорційна виборча система дозволяє суспільству ідентифікувати політичну історію кожної партії, її ефективність у створенні коаліцій та результат участі в урядуванні. В умовах парламентсько-президентської моделі пропорційна система формування представницьких органів влади створює проблеми для стабільного функціонування виконавчої влади, бо жодна з політичних сил не може отримати абсолютну більшість голосів (хоча, безумовно, така мета декларується), а отже – нездатна створити однопартійний уряд. Пропорційна система зобов'язує формувати стійкі фракції та коаліції фракцій, які беруть на себе відповідальність за голосування та діяльність уряду й опозиції. Ефективність їх дій можна оцінювати, й кожний виборець здатен раціоналізувати свій вибір, спираючись на політичну історію певної партії чи блоку» [8].

Електоральні кампанії (президентську та парламентську) 2019 року називають «електоральною революцією». Як зазначають Ю. Остапець та Г. Ільтьо: «Виборчі кампанії проходили в умовах розчарування суспільства в діючій владі, низького рівня підтримки її інститутів, окремих політичних лідерів, провладних політичних сил. Важливим чинником впливу на результат виборів залишилося розмежування серед прихильників європейського курсу України та політичних сил, що декларують відповідне спрямування, та політичних сил, які зорієнтовані на тісну співпрацю з Росією. Також слід зазначити, що парламентські вибори відбулися відразу після виборів президентських (політичні експерти їх називали «третім» туром президентських)...» [4].

Але, попри нечувану підтримку В. Зеленського та політичної партії «Слуга народу» на виборах до Верховної Ради України 2019 року про справжню електоральну революцію можна буде говорити лише тоді, коли парламентські електоральні змагання вперше в історії України відбудуться за пропорційною системою з відкритими партійними списками.

Висновки. Таким чином, майбутнє демократичного парламентського представництва напряму пов'язується із вибором між мажоритарною та пропорційною електоральними системами й залежить від цього вибору. «Електоральний маятник» парламентських виборів, рухаючись від мажоритарної системи 1994-го року (слід зазначити, що останні радянські вибори також відбулись за мажоритарною моделлю у 1990 році) до пропорційної 2006-го й 2007-го років здебільшого «зависав» на гібридній

моделі. Відповідь на виклики сучасності в умовах парламентсько-президентської форми правління може дати структурований парламент, у якому пропорційно представлено інтереси усіх громадян. А головне – парламент, у якому політична конкуренція конструюється навколо програмових засад та ідеологічних положень партій щодо визначення та реалізації суспільного інтересу. Повною мірою цим вимогам відповідає пропорційна електоральна модель з відкритими партійними списками. Саме у відповідності до цієї електоральної моделі мають відбутись наступні парламентські вибори.

Лише тоді можна буде говорити про електоральну революцію у парламентському представництві в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вагіна О. Змішана виборча система: світовий досвід застосування. *Вибори та демократія*. 2011. № 1. С. 29–37.

2. Вибори народних депутатів України. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: https://cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html

3. Навряд чи Рада скасує перехід на пропорційну систему на наступній сесії – Арахамія. *Українська правда*. 2021. 21 грудня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/12/21/7318181/>

4. Остапеч Ю., Ільтьо Г. Вплив президентських і парламентських виборів 2019 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 26. С. 159–169.

5. Рибачук О. Конспекти Януковича. До чого призведе повернення до мажоритарної системи. *Новоє время*. 2021. 23 грудня. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sluga-narodu-vibori-chim-pogana-mazhoritarka-novini-ukrajini-50203854.html>

6. Савченко І., Осаволюк А., Прокопчук Д. До пошуків оптимальної виборчої системи: відкриті списки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. Вип. 6. С. 176–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzpiend_2010_6_22.

7. Сергієнко Ю. Повернення до мажоритарки не буде: у «Євросолідарності» нагадали «слугам» про обіцянку Зеленського. *Obozrevatel*. 2021. 20 грудня. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/povernennya-do-mazhoritarki-ne-bude-u-evrosolidarnosti-nagadali-slugam-pro-obitsyanku-zelenskogo.htm>

8. Яковлев Д. В. Вибір: пропорційна чи мажоритарна електоральна модель? *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 160–162.

9. Yakovlev D., Amirov A., Stoliarova A. Debate on Foreign Policy Choice in the Media Landscape of Ukraine. The proceedings series *Advances in Social Science, Education and Humanities Research: Social Science, Psychology and Legal Regulation*. Atlantis Press. 2021. URL: <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211218.014>

REFERENCES:

1. Vahina O. (2011) Zmishana vyborcha systema: svitovyi dosvid zastosuvannia [Mixed electoral system: world experience of application]. *Vybory ta demokratiia*. № 1. S. 29–37.

2. Vybory narodnykh deputativ Ukrainy [Elections of People's Deputies of Ukraine]. *Ofitsiynyi veb-sait Tsentralnoi vyborchoi komisii*. URL: https://cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html

3. Navriad chy Rada skasuie perekhid na proportsiinu systemu na nastupnii sesii – Arakhamiia [It is unlikely that the Council will cancel the transition to the proportional system at the next session – Araham]. *Ukrainska pravda*. 2021. 21 hrudnia. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/12/21/7318181/>

4. Ostapets Yu., Ilto H. (2019) Vplyv prezydentskykh i parlamentskykh vyboriv 2019 roku na aktorny sklad ta konfiguracyu partiinoi systemy Ukrainy [The impact of the 2019 presidential and parliamentary elections on the cast and configuration of Ukraine's party system]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politolog. studii*. Vypusk 26. S. 159–169.

5. Rybachuk O. (2021) Konspekty Yanukovycha. Do choho pryvede povernennia do mazhorytarnoi systemy [Yanukovich's abstracts. What will lead to a return to the majority system]. *Novoie vpemia*. 2021. 23 hrudnia. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sluga-narodu-vibori-chim-pogana-mazhoritarka-novini-ukrajini-50203854.html>

6. Savchenko I., Osavoliuk A., Prokopchuk D. (2010) Do poshukiv optymalnoi vyborchoi systemy: vidkryti spysky [To the search for the optimal electoral system: open lists]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 6. S. 176–185, 176–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzpiend_2010_6_22

7. Serhienko Yu. (2021) Povernennia do mazhorytarky ne bude: u «levrosolidarnosti» nahadaly «sluham» pro obitsianku Zelenskoho [There will be no return to the majority: in “Eurosolidarity” reminded “servants” of Zelensky's promise]. *Obozrevatel*. 20 hrudnia. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/povernennya-do-mazhoritarki-ne-bude-u-evrosolidarnosti-nagadali-slugam-pro-obitsyanku-zelenskogo.htm>

8. Yakovlev D. V. (2014) Vybir: proportsiina chy mazhorytarna elektoralna model? [Choice: proportional or majority electoral model?]. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy* : materialy Mizhnar. nauk.

konf. prof.-vykl. ta aspirant. skladu / vidp. za vyp. V. M. Dromin ; NU OluA, Pivd. rehion. tsentr NAPrN Ukrainy. Odesa: Feniks. T. 2. S. 160–162.

9. Yakovlev D., Amirov A., Stoliarova A. (2021) Debate on Foreign Policy Choice in the Media

Landscape of Ukraine. The proceedings series Advances in Social Science, Education and Humanities Research: Social Science, Psychology and Legal Regulation. Atlantis Press. URL: <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211218.014>

«Electoral pendulum». The choice between proportional and majority systems as a determinant of parliamentary representation

Vorobiov Vitalii Anatoliiovych

Postgraduate Student at the Department of Political Theories
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska road str., 23, Odesa, Ukraine

The article argues that ensuring democratic parliamentary representation directly depends on the public choice between proportional and majority electoral systems. This choice has been identified as a determinant of parliamentary representation in Ukraine.

It has been noted that the "electoral pendulum" of the parliamentary elections in Ukraine is focused on a hybrid, i.e. mixed model. Except for the 1994 majority elections and the 2006 and 2007 proportional elections, all other parliamentary campaigns were characterized by a mixed model. This led to the "hybridity" of parliamentary representation, combining the shortcomings of the two systems rather than their advantages. The modernization of the parliamentary representation in order to adequately respond to the challenges of the present requires the introduction of a different electoral model. It is a parliament structured on the basis of party ideologies with proportional regional representation.

It has been determined that the main characteristics of the modern electoral process in Ukraine include a "hybrid" electoral system (combination of shortcomings of majority and proportional systems), mediatization of politics and media scandals as one of the determining factors of voting, the personification of political projects and increasing the role of party leaders in the electoral process, deideologization of election competitions, centralization of election campaigns (in managerial and representative aspects), insufficient attention to the proportional representation of regions in party lists, etc.

It has been substantiated that the next parliamentary elections should be held, for the first time in the history of independent Ukraine, on an open-list proportional electoral model. That is when there is a chance to ensure democratic parliamentary representation in order to develop the country's political course in the process of parliamentary debates on ideological party principles and program provisions. It must be constructed around the definition and realization of the public interest.

In this case, it will be possible to talk about a real electoral revolution in ensuring democratic parliamentary representation in Ukraine.

Key words: public choice, electoral system, electoral process, proportional system, majority system, hybrid electoral system, parliamentary representation, open-list proportional electoral model.